

Станом на 1 січня 1953 р. на обліку органів МВС перебувало 175 063 спецпоселенців-оунівців, з них 47 414 чоловіків, 83 905 жінок, 40 247 дітей, з 139 осіб відбувало покарання, 358 знаходилися в розшуку. Загалом оунівці складали 6,4% усіх спецпоселенців.

У відповідь на проведення радянською владою депортаційної політики українськими підпільниками здійснювалися акції тиску або й фізично-го знищення безпосередніх виконавців злочинних наказів.

Масові виселення родин українських націоналістів до Сибіру в повоєнні роки значною мірою підірвали соціальну і матеріальну базу тих, хто зі зброєю в руках продовжував боротьбу проти більшовицької влади. Втратили вони також і моральну підтримку з боку цих людей.

Депортаційна політика в західних областях України в повоєнні роки носила чітко виражене «антинаціоналістичне» забарвлення. Радянські органи безпеки розглядали українців як національно свідому, а тому потенційно небезпечну силу.

Володимир Борщевич (Рівне)

Виселення чехів з Рівненщини у 1947 р. : причини, масштаби, наслідки

Перемога Радянського Союзу у німецько-радянській війні, подальше встановлення маріонеткових урядів в окупованих країнах Центрально-Східної Європи запустили механізм етнічних зачисток у формі насильного переміщення українського, польського та чеського населення у СРСР, Польщі та Чехословаччині.

Наміри залишити край у волинських чехів виникали у ХХ ст. кілька разів. Усі вони збігалися зі спробами встановлення тоталітарної радянської неокріпосної системи: 1919 р., коли більшовики на деякий час встановили контроль над територією Рівненщини, вдруге такі заклики лунали 1939 р. після включення Західної України до складу Радянського Союзу і відразу після закінчення Другої світової війни.

Виселення чехів з Рівненської області було розпочато 1947 р. Після тривалих консультацій та узгоджень у липні 1946 р. підписано відповідну угоду між урядами Радянського Союзу і Чехословаччини про «обмін» населенням. Наприкінці 1946 р. представництва, які займались переселенням, у Рівному, Здолбунові, Дубно, Вербі в цілому завершили формувати списки сімей на виїзд. Наприклад, Рівненське представництво подало такий список з 1764 родин.

Щодо терміну виселення чехів з Рівненської області, то його встановили, як і для інших областей, де проживали представники чеської національності, – до 15 березня 1947 р.

Радянське керівництво Рівненської області доповідало уповноваженому ЦК КП(б)У Зібічу, що станом на 24 березня 1947 р. за уточненими даними числили зареєстрованими на виїзд до Чехословаччини 6265 сімей, чисельністю 19 663 особи. Радянські чиновники звертали увагу, що основне чеське населення було сконцентровано у тринадцяти районах області, таких як Рівненський, Здолбунівський, Млинівський, Мізоцький, Козинський, Вербський, Острозький, Гощанський, Острожецький, Межирицький тощо. Стосовно майна, то виселенці залишили після себе 4347 житлових будинків і майже тисячу інших господарських споруд.

Таблиця 1. Кількість чехів у Рівненській області, зареєстрованих на виїзд, станом на 24 березня 1947 р.

№ з/п	Представництво	Зареєстровано на виїзд		Охоплюють райони
		кількість господарств	кількість осіб	
1.	Рівне	1754	5757	12
2.	Здолбунів	1243	3647	2
3.	Дубно	1754	5272	2
4.	Верба	1514	4987	5
	Разом	6265	19 663	21

За даними Дубенського райвиконкому станом на середину травня 1947 р. виселено 1164 сім'ї чехів – 3512 осіб. Із собою вони вивезли 7517 центнерів зернопродуктів, 797 коней, 826 корів, 121 голову молодняка, 617 свиней, 16 овець, 576 знарядь обробітку ґрунту, 423 вози тощо. Серед залишених матеріальних ресурсів – 794 житлові будівлі, 1669 господарських споруд, одне промислове підприємство, яке радянська влада оцінила в 15 590 рублів, 1505 одиниць сільськогосподарського інвентарю та інших речей на загальну суму 6 105 698 рублів. Також кількість залишеної землі свідчила про рівень заможності чеських родин на Волині. Отже, вони володіли 5087 гектарами землі, з яких на орну припадало 3987 га, на сінокоши – 278 га, садки – 194 га, на інші угіддя – 54 га.

Промовистими є факти розподілу залишених чехами будівель у місті Рівному та Здолбунівському районі. Передовсім в обласному центрі із 45 залишених переселенцями будинків жоден не був переданий вивезеним із Чехословаччини, натомість два з них зайняли орга-

нізації, а 43 – радянські працівники і службовці, звісно, не пересічні.

Отже, переселення чехів з Рівненської області 1947 р. відбулось унаслідок встановлення радянської тоталітарної системи, безперспективності їх економічного і культурного розвитку. Край під тиском обставин залишило майже двадцять тисяч чехів, котрі народились і сформувались тут і вважали Волинь другою Батьківщиною. Через виїзд освіченого, вправного у сільському господарстві, ремеслі населення область втратила значний трудовий ресурс, носіїв передової культури землеробства.

Тамара Вронська (Київ)

**«Залишити на спецпоселенні довічно»:
політика радянської влади стосовно членів родин
учасників національно-визвольного руху,
депортованих із Західної України**

Л. Берія часто цитував Й. Сталіна: «Ворог народу – це не лише той, хто чинить саботаж, а й той, хто сумнівається у правильності лінії партії». Цитоване висловлювання керманіча СРСР стовідсотково екстраполювалося на більшість мешканців Західної України, які ще від 1939 р. дуже «сумнівалися» і у лінії комуністичної партії, і у доречності блискавичних реформ тоталітарного режиму, як, власне, й у доцільності самої його присутності на їх рідній землі. Радянська влада, довго не вагаючись, зарахувала до своїх непримиренних ворогів не лише учасників українського руху опору, а й широке коло їх близьких і рідних, як, зрештою, і все співчуваюче їм місцеве населення, яке карально-репресивні органи, за старою звичкою, іменувало «елементами, небезпечними за своїми зв'язками зі злочинним середовищем».

Розпочавши масові депортації родичів учасників ОУН ще на початку Другої світової війни, радянська влада не відмовилася від цього варварського способу замирення буремного регіону і в останній її рік та у повоєнний час. За даними органів внутрішніх справ УРСР протягом трьох неповних років (1944–1946) у заслання відправили 14 729 сімей у кількості 36 609 осіб і в 1947 р. – 77 808 родичів повстанців.

Після ухвалені 4 жовтня 1948 р. постанови Ради міністрів СРСР, якою приписувалося засилати сім'ї «бандитів, націоналістів і бандпособників... у відповідь на здійснені оунівським підпіллям терористичні і диверсійні акти», карально-репресивні органи стали почуватися ще більш комфорт-